

Alanların Örtüşen Yönleri: Çeviribilim ile Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi

Faruk Yücel¹

Çok dillilik ve çok kültürlülük niteliğine sahip olan çeviribilim ile karşılaştırmalı edebiyat biliminin birbirinden yararlanmakla birlikte, çalışma alanı ve yöntemi bakımından da birçok açıdan karşılaştırılabilecek ortak ilgi alanları bulunmaktadır. Ancak bu alanların bilimsel kimliğini sorgulayabilmek ve konularla ilgili sorunsalları daha iyi anlayabilmek için karşılaştırmalı edebiyat ve çeviri uygulamalarına odaklanmak, bunların sınırlarını titizlikle belirlemek gerekir. Her şeyden önce karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları yapabilmek için, eğer aynı dil ve kültürün ürünü olan metinlerin karşılaştırılması söz konusu değilse, onlara gerekli olan metinlerin sağlanmasında çeviriye ve çeviri yapıtlarına olan gereksinimin varlığı tartışılmazdır. Bu çalışmanın amacı, disiplinlerarası iki alan olan çeviribilimle karşılaştırmalı edebiyat biliminin uygulamada karşılaştıkları ortak sorunları ve uygulama sonrası kazandıkları nitelikleri ele almaktır. Bu sorun ve niteliklerin, söz konusu alanların farklı dil ve kültürlerin ürünü olan metinlerin bir araya getirilip karşılaştırmasından ve başka alanlara oranla daha karmaşık bir yapıya sahip olmalarından kaynaklandığı çalışmamızda irdeleme alanlarımızı oluşturacaktır.

Günümüzde çeviri ve karşılaştırmalı edebiyatın bilimselliği hala tartışılabilmektedir, ne yazık ki onca bilimsel çalışmaya karşın, bu konuda gerek farklı akademik çevrelerde, gerekse toplumun bu alanlara bakışında belirsizlikler giderilememiş ve ön yargılar aşılanamamıştır. İki alanın tarihçesine bakıldığında, her iki alanın da, uygulama düzleminde uzun bir geçmişe sahip olmasına karşın,² ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra bilimselleşme, başka bir anlatımla,

¹ Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü

² Fen bilimlerinde uygulanan karşılaştırma yönteminin özellikle on dokuzuncu yüzyılda egemen olan organik ve tarihsel dil anlayışı doğrultusunda dillerin kültüre bağlı olarak değiştiği anlayışın kabul edilmesiyle şarkı, masal ve şive konusunda yapılan derleme çalışmaları karşılaştırmalı sosyal bilimlerde geçerlilik kazanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda Ülsever'in de belirttiği gibi, hiçbir "dil diğerlerinden daha üstün olamayacağı, dillerin de evrimleştiği ve her dilin olgunluk evresine ulaştığı; bu aşamanın da o dilin kullanıldığı toplumun edebiyat ve kültürünün gelişmesine bağlı olduğu" (Ülsever 2007: 10) görüşü kuramsal düzlemde Humboldt tarafından savunulmuştur. Dilin toplum ve bireye bağlı olduğunu kanıtlamak için ise dil-içi tarihsel ve dil-dışı kültürel karşılaştırmalar önemli bir araç olmuştur. Almanya'da Herder'in halk şarkılarını ve Grimm Kardeşler'in masalları derlemeleri bu bağlamda değerlendirilebilir. Herder'in 'Stimmen der Völker' (1772) ve 'Ossian oder die Lieder alter Völker' (1773) karşılaştırmalı çalışmaların Almanya'daki ilk örnekleridir (Doğan 1995: 2).

özerk bir bilim alanı durumuna gelme sürecine girdikleri görülmektedir. Edebi metinler var olduğundan beri farklı türdeki metinler ya gereksinmeden ya da gereklilikten dolayı çevrilmiş ve karşılaştırılmıştır. Buna karşın, her iki alanın kendi sınırlarını oluşturabilmesi için çeviribiliminin edebiyat ve dil biliminden; karşılaştırmalı edebiyatın da genel edebiyattan kendini ayırıp tanımlaması³ zorunludur. Bununla beraber, farklı bir disiplin olan bu alanların öncelikle kendi yöntem ve yaklaşımlarını oluşturmaları kaçınılmazdır. Dolayısıyla dili ve edebiyatı irdeleyenlerin başka alanlardan neden farklı olduklarını ve bu farklılıkların yaklaşımlara nasıl yansıdığını ortaya koymaları gerekir. Ancak bunu başarmak ne çeviribilim, ne de karşılaştırmalı edebiyat bilimi araştırmacıları için kolay olmamıştır. Bunun nedeni, her iki alanın da uygulama düzleminde uzun bir süre farklı disiplinlerin altında varlığını sürdürmeleridir. Rousseau ve Pichois'un "Karşılaştırmalı Edebiyat" adlı kitaplarında haklı olarak belirttikleri gibi, "uzun bir dönem boyunca karşılaştırmalı edebiyatın esasen milli edebiyatlar arasındaki ilişkilerin incelenmesinden ibaret olduğu kabul edilmiş (tir)" (Rousseau/Pichois 1994: 12). Benzer bir anlayış, çeviribilim için de geçerli olmuştur. Söz gelimi, dilsel eşdeğerlilik ve kaynak dil odaklı yaklaşımlarda çeviri, daha çok dilbilimsel karşılaştırmalarda ya da yabancı dil öğretiminde yararlı bir araca indirgenmiştir. Çevirinin araçsallaştırılmasının yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar egemen bir anlayış olması, çeviribiliminin gelişmesini engellemiştir. Burada yapılan karşılaştırmalarda erek metnin, yani çevirinin kaynak metne ne derece bağlı olduğu ve bu bağın nasıl artırılacağı sorgulanmaktaydı. Benzer bir yaklaşım biçimi, karşılaştırmalı edebiyat bilimi için de söz konusu olmuştur. Bu alanın kurucularından olan ve II. Dünya Savaşı nedeniyle Birleşik Amerika Devletleri'ne göç eden René Wellek'in 1963'te yayımlanan "Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminin Çöküşü"⁴ adlı makalesinde, bu alanın tanımlanmasında ve yönteminde bazı sorunların olduğunu dile getirerek on dokuzuncu yüzyıldan yirminci yüzyıla kadar karşılaştırmalı edebiyat anlayışında benimsenen geleneksel, daha doğrusu, pozitivist-olgucu yaklaşımı eleştirmesi, bu sorgulamanın bir kanıtıdır. Wellek, bu çalışmasında özellikle karşılaştırmalı edebiyata milliyetçi bakışı ve buna bağlı olarak kendi üstünlüğünü kanıt-

³ Rousseau/Pichois, karşılaştırmalı edebiyatı genel hatlarıyla şöyle tanımlamaktadırlar: "Karşılaştırmalı edebiyat; analogi, akrabalık ve etkileşim bağlarının araştırılması suretiyle, edebiyatı diğer ifade ve bilgi alanlarına ya da zaman ve mekân içerisinde birbirine uzak veya yakın durumdaki olaylarla edebi metinleri birbirine yaklaştırmayı amaçlayan yöntemsel bir sanattır. Yeter ki bu edebi metinler birçok dile ya da kültüre ait olsunlar: onları daha iyi tanımlayıp anlamak ve onlardan zevk alabilmek için aynı geleneğe ait olsunlar" (Rousseau/Pichois 1994: 182).

⁴ Wellek'in "The Crisis of Comparative Literature" adlı makalesi, 1958'de Chapel Hill'de düzenlenen International Comparative Literature Association adlı kongrede bir bildiri olarak sunulmuştur.

lama ya da karşılaştırmalarda etkinin belirleyici olması gibi yaklaşımları kabul etmemektedir (Wellek 2010: 110). Çeviri tarihine baktığımızda çeviride ulusal etmenlerin/çıkarların korunmasına yönelik kaynak metin odaklı çeviri anlayışının buna benzer bir yaklaşım olduğu ileri sürülebilir. Bundan dolayı karşılaştırılan yabancı metinler ile kaynak metne öykünen çeviriler ikincil değerde metinler olarak alınlanmıştır. Başka bir açıdan bakıldığında, irdelemelerde esas alınan kaynak yapıtın sanatsal 'teklifi' ve 'değişmezliği' bir anlamda metinler arasındaki güç dengesini yansıtmaktadır. 'Değişebilen' ve zamanla 'eskiyen' çeviriler ancak kaynaklarının gölgesinde var olmuşlardır. Karşılaştırmalı edebiyatta ise, karşılaştırılan yabancı yapıt, ulusal yapıtın değerini artırdığı ya da onun üstünlüğünü kanıtladığı oranda anlam kazanmıştır. Bütün bu yaklaşımlar, başka kültürler göre 'gelişmiş' bir kültürün ürünleri olan metinlerin daha az gelişmişlere üstünlük sağlaması, 'Avrupa-merkeziyetçi' bir dünya görüşünün sonucudur. Jale Parla'nın bu çerçevede işaret ettiği gibi, "karşılaştırmalı edebiyat disiplini kuruluşundaki Avrupa merkeziliğinden kurtarmak için Avrupa ulusları dışındaki ulusal edebiyat bölümleriyle işbirliği yapmak gerekir" (2008: 86). Özellikle betimleyici çeviri çalışmalarında salt 'saygın' ve 'seçkin' yapıtların değil, çeviri olarak kabul edilen bütün metinlerin (Even-Zohar 2004: 192-193) çeviribiliminin ilgi alanına girmesi, 'merkez' anlayışından uzaklaşılmasını sağlamıştır. Avrupa merkezci anlayışında salt Batı edebiyatının klasikleşmiş ya da edebiyat kanonunu belirleyen yapıtların esas alınması, 'öteki' yapıtların, farklılığının göz ardı edilmesi Gürsel Aytaç'ın "Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi" adlı kitabında "Asya'da karşılaştırmalı edebiyatın durumunu irdelediği bölümde Hartmut Böhme'ye gönderme yaparak, vurguladığı gibi "Üçüncü Dünya edebiyatının karşılaştırma yoluyla temelde 'Avrupalılaştırılmakta'" (2003: 113) olduğu tehlikesini gözler önüne sermektedir. Burada açıkça güç dengesinin 'öteki' olanı kendi yararına göre biçimlendirmesi, çeviride ise erek metnin kaynak metne bağlı/bağımlı olması dolayısıyla 'ikinci' metinlerin araçsallaştırılması söz konusudur. Bu araçsallaştırma çevirinin ve karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının bilimselleşme sürecinin sekteye uğramasına neden olmuştur. Örneğin, çeviri, yerel edebiyat ve dilin geliştirilmesinde, yabancı dil öğretiminde ve yirminci yüzyılın ortalarına kadar dilbilimsel çalışmalarda dillerin farklılığını ve tarihsel olarak değişimini ortaya koymada yardımcı bir araç olarak görülmüştür. Dolayısıyla her iki alanın da farklı bilimsel disiplinlerin altına yerleştirilmesi; özerkleşmelerini ve kendi kavram ve terimlerini oluşturmalarını da geciktirmiştir. Bunun yanında, çeviriyi dilsel bir aktarıma indirgeyen anlayışı yansıtan söylemlerde çeviri yapabilmeyenin en önemli koşulu ve çeviride karşılaşılabilecek sorunların çözümü, yetkin dil bilgisine bağlanmıştır. Oysa çevirinin ve onu araştırma nesnesi olarak irdeleyen çeviribiliminin hiç de bu kadar kolay ve tek düzlemlerli bir olgu olmadığı artık günümüzde tartışmasız kabul edi-

len bir gerçektir. Metinlerin mikro düzlemde ve metin odaklı bir bakış açısıyla sınırlandırılması, karşılaştırmalı edebiyatın salt iki edebi metnin birbiriyle karşılaştırılıp ortak ve farklı yönlerini ortaya koyması gerektiği anlayışını yaygınlaştırmıştır. Buna karşın, karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının ne kadar karmaşık bir olgu olduğunu anlamak için çeviriye ilişkin bazı soruların yanıtlarını bulmanın son derece önemli ve bu sorulara göre karşılaştırmanın sonuçlarının da bir o kadar değişken olabileceği görülecektir. Söz gelimi, karşılaştırma için neden bu yapıtlar seçilmiştir? Karşılaştırmada hangi çeviri kullanılmıştır? Kullanılan çeviri kaynağını ne derece yansıtmaktadır? Çevirmenin bir anlamda yorum ve becerisini yansıtan çeviri, karşılaştırmayı ne ölçüde etkilemiştir? Aynı kaynağın farklı bir çevirisi seçilseydi karşılaştırma farklı bir sonuca yol açar mıydı? Karşılaştırmada kullanılan çeviriye erek dil okurlarınca ne ölçüde değerlendirilmektedir? Yapıtlar karşılaştırılırken fark edilen çeviri ‘hataları’ ya da çevirmenin kaynak metnin dışına çıkması sorunsalı karşılaştırmada çeviri eleştirisi biçiminde dile getirilmekte midir? Çoğaltılabilecek bu gibi soruları yanıtlayan, karşılaştırmalı edebiyat ve çeviri çalışmaları; ideolojik, kültürel, bireysel ve tarihsel koşulları yansıtan metin dışı etmenlerin metinler arası çözümlemelerde etkin bir rol oynadığını gösterecektir. Kısaca betimlemeye çalıştığımız karşılaştırmalı edebiyat bilimi ile çeviribiliminin sorunlarının kaynağında, her iki alanın da farklı dil ve kültürleri kapsayan disiplinlerarası ve uluslararası (Parla 2005: 85) nitelikleri dikkat çekmektedir.⁵ Şeyda Ülsever’in “Karşılaştırmalı Edebiyat ve Edebi Çeviri” adlı kitabında da altını çizdiği gibi, her iki alanın “esas ilkeleri aynı temellere dayanmaktadır” (2007: 2). Genel anlamda, her iki alanda da karşı karşıya getirilen metinlerin yardımıyla ya araştırmacı/çevirmen; kendini, yapılan karşılaştırma ve çeviri biçimi göz önünde bulundurulduğunda, ya ‘ötekine’ göre tanımlamak ve kendi farklılığını vurgulamak ya da ‘ötekini’ anlamak ve ortak yönleri vurgulamak için kendisiyle ‘öteki’ arasına eşit mesafe koyma gereksinimi duyabilir. Burada yapılacak olan tercih, yöntemsel bir farklılığa işaret etmesine karşın farklı bir dünya görüşünün de yansımasıdır. Daha açık bir anlatımla, belli bir ‘merkez’e mi bağlı kalınmakta ya da yorumlamada ‘merkez’ mi, yoksa ‘çevreler’ mi belirleyici olmaktadır? ‘Çevreler’in ön plana çıkması, yapılan çalışmaların ‘kültürlerarası’ niteliğini ve ilişkilerin çeşitliliğini artırmaktadır. Soyut düzlemde başlayarak bir ‘alış-veriş’ geliştiren bu ilişki yeniliklere de gebe dir. Şerife Doğan’ın da altını çizdiği gibi, karşılaştırmalı “çalışmalar, dünya dil, edebiyat ve tarihinden aldıkları malzemeleri ulusal

⁵ Arend, disiplinlerarası bir alan olan çeviri için bu nitelendirmeyi kullanmak yerine disiplinleri aşan anlamına gelen “transdisiplin”den (Arend 2007: 211) söz etmektedir. Ancak böyle bir nitelendirme çeviriye diğer alanlardan soyutlayıp bu alanın çok yönlülüğüne gölge düşürmektedir. Çünkü bir alanın diğer disiplinleri aşması demek, onun eşit düzlemde gerçekleşen etkileşime kapalı ya da tek taraflı bir etkileşime açık olduğu anlamına gelmektedir.

dil ve edebiyatların zenginleşmesi yolunda kullanarak, evrensel boyuta ulaşmayı amaç edinmiştir” (1995: 1).

Kültürlerarası ilişkilerin gelişmesi karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının ve çevirilerin artmasına bağlıdır. Çünkü okur, ‘öteki’ kültürü temsil eden metinleri okuyarak diğer kültürün dünyasına girerek onu anlamaya başlar. Bu süreçte kültürler birbirleriyle iletişime geçmekte ve birbirinden etkilenmektedirler. Çevirinin kültürlerarası iletişimde önemli bir rol oynadığını ve çeviriyle belirlenen amaçlar doğrultusunda değişebilen çevirinin işlevini temel alan Skopos kuramında çevirinin “kültürel bir eylem” (Vermeer 2004: 265) olarak tanımlanması bu bağlamda yorumlanabilir. Burada gerek çeviri, gerekse karşılaştırmalı edebiyatta aktarılan ve karşılaştırılan kültürel değerler başta çevirmenin ardından da çeviri okurunun alımlama süzgecinden geçmektedir. Dolayısıyla kültürlerarası ilişkiyi biçimlendirenlerden biri olan çevirmen, kaynak metnin yabancılığını göz ardı ederek okurun işini kolaylaştırmaya çalışırken bu ilişkinin gelişmesini yavaşlatabilir. Böylece çeviri, okurun ‘bildiği’ ve kendisinin de ait olduğu bir dünyanın bir parçası durumuna gelmektedir. Genel anlamda bakıldığında, çevirmen, burada erek metni ‘yerelleştirerek’ kimliğini değiştirmekte ve ‘doğallaştırmaktadır’.⁶ Çeviri ve karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının belki de en fazla vurgulanması gerekli konulardan biri de, ‘doğal’ olmayan etmenleri daha çok dile getirmeleridir. Aksi takdirde, karşılaştırmalı edebiyatın genel edebiyattan, çevirinin de yerel metinden bir farkı olmazdı. Bu alanlarda okura yenilikler sunmanın, ona yeni bakış açıları kazandıracığını savunmak yanlış olmayacaktır. Karşılaştırmaların anlamı da burada yatmaktadır. Her ne kadar çeviri okuru genelde çeviriyi kaynak metinle karşılaştırmasa da burada söz konusu olan karşılaştırma, okurun bir parçası olduğu kültürü ve onların değerlerini ‘yabancı’ bir kültürün ürünü sayılabilecek çeviriyle karşılaştırmasıdır.

İki alanda da yapılan farklı düzlemdeki karşılaştırmalar eleştirel bir bilincin oluşmasına neden olmaktadır. Okurun tutumuna göre karşılaştırmaların etkisi farklı sonuçlanabilir. Ya okur kendi kültürüne yabancı olan etmenleri kendi kültüründekilerle karşılaştırıp anlamaya çalışacak ya da bu etmenleri ‘ötekileştirerek’ dışlayacaktır. Birinci yolu seçen/seçebilen okurda gerek edebiyat, gerekse

⁶ Buradaki ‘doğallaştırma’ kavramı, Schleiermacher’in karşı olduğu çeviri anlayışını ifade etmek için kullandığı, çeviriyi sanki kendi kültüründe yazılmış bir metin gibi algılamak (Schleiermacher 1973: 40-41) biçiminde kullanıyorum. Burada benzerlikten çok, zıtlıklara odaklanılmaktadır. Bundan benzerliklerin karşılaştırmada önemsiz olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Örneğin her iki alanda da metin geleneklerinin nasıl geliştiği, hangi geleneklerin birbirine benzediği ya da evrensel değerleri ön plana çıkarmak için hangi ortak değerlerin/niteliklerin bulunduğuna yönelik çalışmalar, benzerliklerin irdelenmesiyle ortaya çıkmaktadır.

çeviri karşılaştırmalarında olumlu/geliştirici bir etki beklenebilir. Edebiyat ve çeviri tarihinde ulusal edebiyatın böyle bir etki yaratabileceği bilinmektedir. Bu etkiler, Itamar Even-Zohar'ın da belirttiği gibi, tarihsel koşul ve gereksinmelere bağlı olarak erek edebiyat dizgesinde yenilikler yaratarak bazı boşlukları doldurabilir.⁷ Çeviri ve karşılaştırmalı edebiyat eleştirisinin işlevi bu boşluğun farkına varıp onu kapatmaktır. Karşılaştırmalı edebiyat iki yapıtın karşılaştırılmasını, çeviride ise çeviri sürecinin sonunda 'üçüncü' bir alana⁸ işaret eden üst-metinlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu alan, tam anlamıyla hiçbir yere bağlı olmamaya ve kendine özgü olmaya işaret etmektedir. Eleştirel bilinç ancak sınırların aşıldığı ya da iç içe geçtiği karşılaştırma ve çevirilerle daha hızlı gelişebilir. Her iki alanda da iki farkı kültüre ait metinlerin karşılaştırılmasında belli bir seçim söz konusudur. Özellikle burada edebi metinlerin karşılaştırılması, bu seçimde yorumun ne kadar belirleyici olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla karşılaştırma ve çeviride yapılan seçimleri bir yoruma bağlamak ve onları açıklayabilmek son derece önemlidir.

Eleştirel bilinci geliştiren bir başka etmen, karşılaştırmalı edebiyatta bilinen bir yapıtın yabancı bir yapıtla karşılaştırılırken bildiğimiz yapıta farklı bir gözle bakmamıza yol açmasıdır. Aynı zamanda okur; konu, motif, metin gelenekleri gibi bazı ortak niteliklerin farkına varmaktadır. Dünya edebiyatı kavramının oluşmasının bir anlamda bu niteliklere bağlı olduğu söylenebilir. Bu oluşumda çeviriler belirleyici bir işleve sahiptir. Çevrilmemiş bir metnin dünya edebiyatına dâhil edilmesi düşünülemez. Ancak çeviri aracılığı ile metinler geniş okur kitlelerine ve dünya edebiyatı normlarını tanımlayan eleştirmenlere ulaşabilir. Benzer biçimde, bir yapıtın dünya edebiyat geleneğine girebildiğinin en belirgin göstergesi, seçilen metnin bu geleneğin içerisinde bulunan başka yapıtlarla karşılaştırılabilmesidir. Çeviri yoluyla evrensel bir kültür yarattığının altını çizen Bassnett ve Lefevere'in şu sözleri karşılaştırmalı edebiyatın çeviri olmadan varlığını sürdürmesinin ne kadar güç olduğunu kanıtlamaktadır: "Artık çeviri etkinliği dünya kültürünün gelişmesinde biçimlendirici bir etmen olarak öne çıkmaktadır ve hiçbir karşılaştırmalı çalışma çeviri olgusuna yer vermeden yapılamaz" (akt. Ülsever 2007: 93).

Eleştirel bilincin karşılaştırma ve çeviriyle kazandırılması, ulusal edebiyatının gelişmesine de yansımaktadır. Çeviri ve karşılaştırma yoluyla dış dünyaya açık

⁷ Tanzimat döneminde çeviriler aracılığı ile edebiyatta roman, kısa öykü ve tiyatro metinleri gibi yeni metin türleri Batıdan aktarılmıştır. Çevirinin yerel edebiyatın etkilemesinin sonucunda Paker'in de vurguladığı gibi, yapılan çevirilerin "düzyazının sadeleşmesi ve romanla kısa hikâyenin yeni türler olarak yerli edebiyata girmesi gibi yeniliklere önemli bir katkı (sı)" (Paker 2003: 39) olmuştur.

⁸ Doris Bachmann-Medick, belli bir kültürelere ait olmayan çevirinin kesişme noktası olarak 'üçüncü bir alana' işaret ettiğini belirtmektedir (1997: 16).

olan yazar ve okurlar, ulusal edebiyatın gelişmesinin, niteliğinin yükselmesinin önünü açabilirler. Yerel edebiyatın durağan durumda bulunduğu bir dönemde çevirilerin var olan bir açığı/boşluğu kapatabileceği Even-Zohar'ın Coğuldizge kuramında vurgulanmaktadır (2004: 196). Söz gelimi, Antik Romalılar'ın kendi edebiyatlarını geliştirmek için Yunanca yapıtları çevirerek kendilerine örnek aldıklarını ve daha 'üstün' yapıtlar ortaya koymak için bu örnekleri aşmaya çalıştıkları bilinmektedir (Wilss 1977: 29). Ortaçağ'da Fransız edebiyatı güçlü olduğundan birçok Alman yazar bu edebiyatı taklit etmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra sıradan insanların acılarını ve savaşın yaratmış olduğu felaket ve kayıpları en çarpıcı biçimde dile getiren kısa öykü biçimi Amerikan edebiyatı yoluyla Alman edebiyatında yeni bir anlatım geleneği başlatmıştı. Türkiye'de de dilimiz ve edebiyatımızın geliştirilmesinin yanında Hümanist dünya görüşünün toplumda yaygınlaştırılmasına yönelik olarak daha çok Batı edebiyatından metinlerin 1940-1966 yılları arasında Eğitim Bakanlığı'nın çatısı altında oluşturulan Tercüme Bürosu'nun yönetiminde yoğun bir çeviri etkinliğine girilmiş olması, Türk edebiyatının gelişmesinde ve Türkçenin zenginleştirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Farklı ve nitelikli metinlerin erek dile çevrilmesi ya da bunların birbirleriyle karşılaştırılması, erek edebiyatına yenilikler getirecektir. Bu yenilikler, gerek çeviri, gerekse karşılaştırma ile farklı dil ve kültürlerle ait edebiyatların birbirinden etkilenmesiyle biçim, içerik, teknik, motif ya da dünya görüşü olarak erek edebiyata zamanla yansiyabilmektedir. Ayaç'ın da haklı olarak altını çizdiği gibi, "karşılaştırmalı edebiyat etkinliğinin asıl çıkış noktası, çelişkili görünmesine rağmen ulusal edebiyatı güçlendirme kaygısı olmuştur" (2003: 30). Bu yaklaşımın çeviri için de geçerli olduğu edebiyat tarihinden verilen örneklerle gösterilmiştir. Edebiyatın metinler ve yazarlar arası ilişkilerle/etkileşimlerle geliştiği düşünüldüğünde bu gelişimin edebiyatın doğuşundan itibaren başlamış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Çeviribiliminin ve karşılaştırmalı edebiyatın nesnesi konumunda olan çevirinin ve karşılaştırılan metinlerin seçimi kadar yapılan seçimin zamanı, bize ekonomik ve ideolojik kaygıların/etmenlerin burada belirleyici olduğunu göstermektedir. Örneğin, çevrilecek olan metnin erek okurda nasıl bir etki bırakabileceği, çevirmen ve yayıncı tarafından hesaba katılmaktadır. Erek kültürdeki ortam ya da beklentiler bu etkiyi biçimlendirebilmektedir. Bir yazarın ödül alması, kitabın yabancı basında ses getirmesi, yazarının medyatik bir kişi olması ya da kitabın kaynak ülkede yasaklanması, erek okurların, dolayısıyla çevirmen ve yayıncıların ilgisini çekebilir. Bu açıdan bakıldığında, yayınevleri kitapları pazarlayamama kaygısı taşıdıkları için yayınevleri "'sürüm'ü, ticareti hesaba katmak zorunda olduğundan çok satan kitapların çevirisine öncelik ver (mekteldirler)" (Ayaç 2003: 122).

Karşılaştırmalı edebiyat ve çeviri çalışmalarında bulunan ortak niteliklerden biri de, her iki alanda ve bu alanları irdeleyen bilimsel yaklaşımlarda en az iki farklı kültür ve dilin karşılaştırılması sonucunda benzerlik, farklılık ve etkileşimlerin belli teknik ve yöntemlerle sorgulanmasıdır⁹. Ancak her dönemde, karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarında çeviri olgusu farklı biçimlerde gündeme gelmiştir. Yapılan karşılaştırmalarda gözetilen amaca bağlı olarak, “ana dil ve hedef dil arasındaki ilişkiler, ana dil-hedef dil örtüşmesi, yapılan karşılaştırmalar, orijinal metin ve çeviri metin arasındaki benzerlik ve ayrılıklar, çevrilebilirlik veya çevrilemezlik ilkelerinin saptanması” (Doğan 1995: 6) gibi konular tartışma konusu olmuştur. Karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının yoğunluk kazandığı Romantik dönemde çeviriler özellikle yabancılaştırıcı bir yaklaşımla ele alınmıştır.¹⁰

Bu yaklaşımın tam karşıtı olan yerelleştirici/uyarlamacı çeviri anlayışı ise en belirgin biçimde on sekizinci yüzyılda Fransa’da ‘belle infidèle’ olarak bilinmektedir. Kültürel ve siyasal olarak dünya tarihinin biçimlenmesinde egemen bir güç olan Fransa’da çevirmenler kendi üstünlüklerini çeviriye de yansıtarak onları kendi kültürüne uyarlamışlardır (Mounin 1967: 37). Yirminci yüzyılda ise kesin sınırlarla birbirinden ayrılmasa da ülkeler düzeyinde bazı yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. Söz gelimi, Almanya’da yetmişli yıllardan başlayarak önce Jade, Neubert, Wilss ve Koller’in dilbilimsel, ardından Reiss’in metinbilimsel ve son olarak Nord, Kussmaul, Holz-Mantari ve Vermeer’in işlevsel çeviri yaklaşımları savunulurken; Tel Aviv’de Toury ve Even-Zohar’ın öncülüğünde İsrail Okulu olarak nitelendirilen betimleyici çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. Genel anlamda bakıldığında, bir tarafta çeviri ve çeviribilimde daha çok metne odaklanan, dolayısıyla da belli ölçütlere göre kaynak metne bağlı normatif/kuralcı bir anlayış ağırlıklıyken, diğer tarafta metin dışı, daha açık bir anlatımla, tarihsel ve kültürel normların/etmenlerin ön planda olduğu betimleyici çalışmalar odak alınmıştır.¹¹ Karşılaştırmalı edebiyata ilişkin yaklaşımlara bakıldığında, burada da çeviride/çeviribilimde olduğu gibi birbirine karşı ikili bir durumun olduğu görülmektedir. Rousseau/Pichois bu ikili yaklaşımı Ameri-

⁹ Aynı dil ve edebiyat içinde de karşılaştırma ya da Jakobson’un dil-içi olarak adlandırdığı (1981: 139) çevirinin yapılabileceği de unutulmamalıdır. Çalışmanın kapsamını aşacağından bu konu burada ele alınmayacaktır.

¹⁰ Schlegel Kardeşler, Novalis ve Schleiermacher gibi yazarlar/düşünürler çeviride yabancı etmen ve ruhun dile getirilmesi gerektiğini düşündüklerinden kaynak metnin ‘benzersiz’ olan sanatsal değerini erek dile aktarmak için kaynak metne bağlı bir çeviri anlayışını savunmuşlardır (Huyssen 1969: 47-96; 105-140).

¹¹ Her ikisi de erek kültür odaklı olan betimleyici çalışmalarla işlevsel çeviri yaklaşımı arasındaki en belirgin fark, birinin çeviriyi ürün, diğerinin ise onu bir süreç olarak irdelemesidir. İkisi arasındaki fark ve benzerlikler konusunda bkz. Yücel (2007: 170-184).

ka Birleşik Devletleri ile Avrupa olarak kıtalara indirgemektedirler. Buradaki temel farkın Amerika Birleşik Devletleri'nde, Wellek'in de etkisiyle "karşılaştırmalı edebiyat, milli edebiyatın sınırları içerisinde daha iyi yapılabilir. Oysa Avrupalılar dilbilimsel ya da kültürel sınırlardan geçişi 'vazgeçilmez' bir koşul olarak görmektedirler" (Rousseau/Pichois 1994: 183). Wellek bu çerçevede, "hâlâ bu Fransa, Almanya, İtalya vs.'deki pek çok karşılaştırmalı edebiyat araştırmalarının esas olarak vatanseverlik motivasyonu, tuhaf bir kültürel muhasebecilik sistemine, diğer milletler üzerinde mümkün olduğu kadar çok etki yaparak veya daha kurnazca bir milletin asimile" etme olarak yorumlandığına işaret etmektedir (Wellek 2010: 112). Oysa karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarında ulusal ve tek yönlü olan bir anlayışı yansıtan, farklı ülkelerdeki yapıtları alıcı/verici biçiminde sınırlandırmak yerine karşılaştırmalı edebiyatı ülkelere, ulusal sınırlara göre ayırmadan "bütünsellik" içerisinde değerlendirmek gerekir (Wellek 2010: 114)¹². Wellek, Amerikan ekolünden farklı olarak gördüğü Fransız ekolünde edebiyat olgusunun bağımsız ve kendi içinde kapalı (Aytaç 2005: 74) olarak görüldüğünden Fransızlar'ın karşılaştırma çalışmalarında daha çok etnoloji, sosyoloji, psikoloji, tarih gibi alanları ön plana çıkararak "edebili (ğın) göz ardı edil (mekte)" (Aytaç 2005: 84) olduğundan söz etmektedir. Kültürden kültüre göre değişebilen bu farklar, karşılaştırmalı edebiyatın irdelenmesinde kullanılan yöntemleri de biçimlendirmiştir. Parla bu çerçevede, karşılaştırmalı edebiyatın irdelenmelerinde 'poetika' ve 'retorik' olmak üzere iki farklı yaklaşımın ileri sürüldüğünü vurgulamaktadır. 'Poetika', metinde kullanılan anlatım tekniği, metin türü, söz sanatları gibi daha çok metin odaklı bir yaklaşımı savunurken, 'retorik'te metin dışı etmenlerin belirleyici olduğu kültür, ideoloji, güç ilişkileri belirleyicidir (2008: 89). Çeviride olduğu gibi karşılaştırmalı edebiyatta da kaynak ve erek odaklı bir yaklaşımın burada da dolaylı olarak dile getirildiği söylenebilir. Kaynak odaklılık ya da metnin kendisini esas alma anlayışı, burada normatif bir irdeleme yöntemine işaret ederken, erek odaklılık ya da metin dışı etmenlerin ön planda olması, betimleyici çeviri yaklaşımıyla örtüşmektedir.

Gerek karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarında, gerekse çeviri uygulamalarında farklı düzlemlerde karşılaştırma yöntemi kullanılmaktadır. Karşılaştırmalı edebiyatta 'bitmiş/tamamlanmış' iki metin birbiriyle karşılaştırılır ve bu karşılaştırmanın sonuçları üçüncü bir üst metin oluşturularak okura sunulurken çeviride ilk karşılaştırma olgusu, çevirmenin çeviri süreci boyunca çevirdiklerini sürekli olarak kaynak metinle karşılaştırmasıdır. Dolayısıyla ilk çeviri karşı-

¹² Wellek, söz konusu olan makalesinde bunu somutlaştırmak için bazı örnekler vermektedir. Örneğin, İngiliz edebiyatı ya da Goethe profesörü demek yerine edebiyat profesörü kullanılmalıdır (Wellek 2010: 112).

laştırılmasında ‘bitmemişlik/tamamlanmamışlık’ söz konusudur. Çeviri okuru, kaynak dili ve metni bilmiyorsa, salt erek metni alımlamaktadır. Karşılaştırmalı edebiyat çalışmasında okur, çevrilmiş bir metinle kendi dilinde oluşturulmuş bir metni alımladığından iki alanda karşılaştırılan metinlerin türü de birbirinden farklıdır. Karşılaştırmalı edebiyatta, metinler araştırmacı tarafından belli ölçüt ve amaçlar doğrultusunda yorumlanarak okura aktarılmaktadır. Başka bir anlatımla, okur, metinden alınan bazı bölümleri araştırmacının yorumuyla oluşturulmuş üst metni okurken metnin tamamını değil, salt araştırmacının seçimini yansıtan konuları alımlamaktadır. Buna karşın, çeviri okuru, kaynak metnin ‘yerini tutacak’ olan bir metnin ‘kendisiyle’ karşı karşıya kalmaktadır. Genellikle okur çeviriyi kaynak metinle karşılaştıramadığından onu kaynak metne eşdeğer ya da onun birebir bir çevirisi olarak alımlamaktadır. Çeviri tarihi buna ilişkin örneklerle doludur. Bir yazarı çevirisi aracılığıyla alımlamanın, özgün dilde yazılmış metnini alımlamaktan farklı olduğunu somutlaştırmak için Erwin Koppen, okurların, Almanya’da Calderon’u yıllarca onu çeviren Schlegel Kardeşler’in, Fransa’da ise Alman Klasik ve Romantik yazarları Madame de Staël’in gözüyle okumuş (Koppen 1971: 61) olduklarını vurgulamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, yabancı dildeki yazarların alımlanmasında çevirmenlerin doğrudan bir katkısı ya da etkileri olmaktadır. Her iki alandan verilen örneklerden de görüldüğü gibi, karşılaştırılan yapıtlara okurlar genel anlamda ulaşamadıklarından ya da onları okuyamadıklarından bu yapıtlar ancak çevirmen ya da araştırmacı olan ikinci elden alımlanmaktadır. Bu da genel anlamda kaynak metinlere ilişkin bir yanılsamanın söz konusu olduğunu göstermektedir.¹³ Okur ancak kaynak ve erek metni karşılaştırdığı takdirde bu yanılsamanın farkına varmaktadır. Böylece çeviri okuru, kaynak ve erek metnin birbirine benzese de aynı metinler olmadığını anlamaya başlayacaktır. Çevirmenin bazen zorunlu, bazen de kendi seçimine ya da dil/anlatım becerisine göre bazı değişiklikler yaptığını gören okur, kendi diline çevrilmiş yapıtın ‘doğal’ bir ürün olmadığını karşılaştırmada fark edecektir. Söz gelimi, çevirmenin, karşılaştırmalı edebiyat çalışmasını yapan araştırmacıda olduğu gibi, kaynak metinde bazı seçimler, vurgulama ya da çıkarmalar yaptığını fark edecektir. Öte yandan, her iki alanın okuru, kendi dilinde yazılmış bir metni başka bir metinle karşılaştırırken ya da çeviriyi okurken, onun aslında ne kadar ‘yabancı/başka’ yapıtlara benzediği, edebiyat dünyasının metinleriyle ne kadar ortak/benzer yönler taşıdığını ya da aynı metin geleneğinin kültüre göre nasıl farklılaşabileceğini daha iyi anlama

¹³ Levy, çevirinin yaratmış olduğu yanılsamaya göre tanımlanmaktadır. Eğer çeviri özgüne benziyorsa, okura onun vermiş olduğu etkiyi yaratabiliyorsa yanılsamacı (illusionistisch) yöntemle göre çevrilmiş demektir. Buna karşın çevirmen okuruna özgün olma yanılsaması yaratamıyorsa, başka bir anlatımla kendini çeviride görünür kılıyorsa çeviride yanılsama dışı (antiillusionistisch) yöntem benimsenmiş oluyor (1969: 31-32).

olanağına sahiptir. Bütün bu farklılıkların, daha açık bir anlatımla, birlik ve bütünlük duygusu, diğer disiplinlerden farklı olarak karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının ve çevirinin kültürler arası iletişimi metin düzleminde sağlayarak hoşgörü ve birbirini anlamayı geliştirdiği söylenebilir.¹⁴ Karşılaştırmalı edebiyat bağlamında Parla'nın da işaret ettiği gibi, bu disiplinin kurulmasındaki amacın ardında yatan siyasi ve etik ilke, savaşla ayrılmış “Batı dünyasını edebiyat aracılığıyla yeniden birleştirmek ve bu yolla Üçüncü Dünya Savaşı'nı önlemek (tir)” (2008: 85). Çok iddialı bir amaç olmasına karşın karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının olduğu kadar çeviriler de insanların/toplumların birbirine karşı olan ön yargılarının belli oranda ortadan kaldırılmasında önemli bir rol oynamaktadır.¹⁵ Tabii bu rolü tersine çevirerek çeviriler aracılığıyla belli ideolojik amaçlarla kültürler arasında ön yargıların köruklenmesi, yanlış bir ülke imgesinin yaratılması da olasıdır. Söz gelimi, Edward W. Said'in kültürel üstünlük sağlamak için klişeleşmiş imge yaratma bağlamında vurguladığı gibi, Doğu'nun Batı tarafından ötekileştirilmesi¹⁶ ya da bir sömürü düzeninin aracı olarak bazı yabancı yazarları ve onların yapıtlarını çevirtirerek yerel yapıtlara yeterince önem verilmemesi, onların desteklenmemesi ve çevirilmemesi gibi. Bu bağlamda, karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının ilgi alanlarından biri de, yabancı bir kültürün kendi toplumunda ya da kendi kültürünün yabancı bir kültürde nasıl alımlandığına ilişkin ülke imgesine yönelik irdelemeler yapmaktır¹⁷ (Rüdiger 1971: 11).

¹⁴ Gerek çeviri biliminde, gerekse karşılaştırmalı edebiyat biliminde birden fazla metin bir araya getirilip buluşturulmaktadır. Bu buluşma, aynı zamanda başka/yabancı yapıtlar aracılığı ile kendi düşünce ve duygu dünyamızı bir anlamda aşmamızı ya da ona başka bir açıdan bakmamızı sağlamaktadır.

¹⁵ Ön yargıların yok edilmesi, çevirinin ve karşılaştırmalı edebiyatın, Arendt'in Petersen bağlamında altını çizdiği gibi, uluslararasılaşmış ara bölgeler (2007: 212) ve bu alanda yapılan çalışmaların daha çok çift ve çoklu alımlamaya (2007: 214) yönelik olmasına bağlıdır. Çünkü bu kimseye ait olmayan bu ara bölgede, okurların çok yönlü alımlamayla kimliklerinin dışına ya da başka kimliklerin içine girerek daha esnek düşünebilme yeteneğini kazanmaları daha kolaydır.

¹⁶ Said, “Şarkiyatçılık” adlı kitabında işaret ettiği gibi, Batı'nın Doğu üzerindeki üstünlüğünün tarihsel nedenlere dayalı olan Doğu imgesinin kaynağı, Batı'nın “Şark'a ilişkin giderek genişleyen düzenli bilgi (si)ydi, hem sömürgelerde kurulan ilişkilerde hem de gelişen etnolojinin, karşılaştırmalı anatominin, filolojinin, tarihin kendi yararına kullan (ı)ldığı, yabancı olana, olağandışı olana yönelik yaygın ilgiyle pekişen bir bilgiydi; ayrıca, romancılar, ozanlar, çevirmenler ve yetenekli gezginlerce üretilen koca bir yazın bütünü de bu düzenli bilgiye eklendi” (Said 2008: 49).

¹⁷ Horst Rüdiger, “Grenzen und Aufgaben der Vergleichenden Literaturwissenschaft” adlı makalesinde Almanya'nın Fransız edebiyatında Napolyon zamanında farklı, kurtuluş savaşlarında farklı, 1870/71 savaşlarından ve imparatorluğun kuruluşundan sonra farklı olduğunu yazmaktadır (Rüdiger 1971: 12).

Karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarında kaynak metnin kendisinden çok, bunların çevirilerinin kullanılmasının iki nedeni vardır. Birincisi; daha geniş kitlelere seslenebilmek amacıyla karşılaştırmanın yabancı dili bilmediği/yeterince bilmediği düşünülen okurlar için çeviri üzerinden karşılaştırma yapılmasıdır. Böylece konu, okura daha anlaşılır ve kolay biçimde aktarılmış olur.¹⁸ İkinci neden; karşılaştırma ana dil üzerinden yapıldığından, araştırmacının yabancı metni kendi çevirmek yerine, daha önce çevrilmiş olanı kullanmasıdır. Ancak karşılaştırmada çevirinin kullanılması başka sorunların gündeme gelmesine de yol açmaktadır. Küreselleşen ve pazar ekonomisinin egemen olduğu bir dünyada çevirmenleri yönlendiren/etkileyen ve çeviri sürecini biçimlendiren yayınevi, yazı işleri, işveren gibi etmenler belirleyici bir rol oynamaktadır.¹⁹ Sektörün henüz gelişmediği ya da okur ve çevirmen açısından çeviri bilincinin gelişmediği dönemlerde, çevrilen metinlerin değiştirildiği bilinmektedir. Bu sorunun her dönemde yaşandığını öne süren Koppen, çevirmenlerin kaynak metni kısalttıkları, uzattıkları, kendi beğenilerine göre dönüştürdükleri, olayları ve bölümleri değiştirdikleri, metinde geçen kahramanları tamamen yeni bir karaktere büründürdüklerini belirtmektedir (Koppen 1971: 61). Bu açıdan bakıldığında, karşılaştırmalarda kullanılan çeviriler, bu çeviri çalışmaları için de geçerlidir, bunlar belli bir yorumun sonucunu yansıtmaktadır. Araştırmacının karşılaştırmada kullanacağı çeviriye göre karşılaştırmanın niteliği değişebilir. Bu bir de biçim ve içeriğin birbirini belirlediği edebi metinler düşünüldüğünde daha da karmaşık bir durum yaratabilir. Eksik ya da kötü bir çeviri, karşılaştırma ve değerlendirme yaparken bizim yanlış sonuçlara ulaşmamıza neden olabilir. Çevirinin nasıl yapıldığı, diğer bir deyişle, kaynak metne ne kadar sadık kaldığı ya da ne kadar serbest çevrildiği, çevirileri okuyan okuyucuların yabancı kültüre olan bakışını etkilemektedir. Kaynak dili bilen araştırmacılar, karşılaştırmada kaynak metne de başvurabileceğinden karşılaştırmalı çalışmalarda çeviri eleştirisi ya da çeviriye ilişkin yorumlar da yapmaktadırlar. Gerek çeviri, gerekse karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarında yabancı olan etmenler ne kadar ön plana çıkarsa okur yabancı kültüre daha çok yaklaştırılmış olacaktır. Karşılaştırmalarda kültürlerin farklılığını anlamanın yanında, başka dillerdeki yapıtlara bakarak ulusal edebiyatın hangi düzeyde olduğu da görülebilir. Burada

¹⁸ Karşılaşmayı yapan araştırmacının mutlaka karşılaştırdığı iki metnin dilini de bilmesi zorunludur. Gerektiğinde emin olmadığı bazı konularda kaynak metne başvurması söz konusu olabilir.

¹⁹ Çeviriye işlevsel açıdan yaklaşan Vermeer çeviri kararlarında işverene kıramlarında önemli bir yer ayırmaktadır. Çevirmen bir kültür ve dil uzmanı olarak verilen görevi yerine getirmekle sorumludur (Vermeer 2007: 24-2). Ticari kaygılarla çeviriye bir bütçe ayıran işverenler okurların beklentilerini karşılamaya çalışmakta ve ilgi görebilecek metinlerin seçiminde daha bilinçli ve seçici davranmaktadırlar.

karşılaştırmada kullanılan yapıt ve çevirilerin niceliği ulusal edebiyatın evrensel düzeyde nasıl alımlandığını da yansıtacaktır. Örneğin, farklı dillerde yazılmış olmasına karşın aynı türdeki ya da konudaki yapıtları okuyarak ulusal edebiyatın gelişmişlik düzeyini ya da dış dünyaya ne kadar açık olduğunu görmek olasıdır. Edebiyatın alıcı olduğu kadar verici de olması, salt edebiyatı geliştirmekle kalmaz, bu edebiyatın yansıttığı kültürün başka kültürlerle iletişime geçmesini ve onların birbirlerinden etkilenmelerini gündeme getirir.

Sonuç olarak, çeviri ve karşılaştırmalı edebiyatın gerek uygulamada, gerekse bilimselleşme sürecinde benzer sorun ve nitelikleri bulunmaktadır. Yapısı karmaşık ve çok yönlü bir niteliğe sahip olan her iki alan, dil ve kültür açısından çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik bu alanlarda disiplinlerarası çalışmayı gerekli kılmaktadır. Çalışmada da görüldüğü gibi, karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları çeviri olgusu olmadan düşünülemez. Çeviri, bir yandan karşılaştırmalı edebiyat için malzeme sağlamakta, öte yandan karşılaştırmada yapılan yorumlamayı da etkilemektedir.

Farklı dil ve kültürü yansıtan metinlerin karşılaştırılması ve irdelenmesi ya da birbirlerine çeviri yoluyla aktarılması, kültürler arası iletişimi artırmaktadır. Bu nedenle, bu alanda yapılan çalışmalar kültürleri yaklaştırmada önemli bir işleve sahiptir. Bu yaklaşma, karşılaştırmalı edebiyat ve çeviri düzleminde başka kültürlerle ortak yanlarını keşfetmeyi sağlamakta ya da her kültürün ne kadar kendine özgü olduğunu okurlara dolaylı olarak aktarmaktadır. Farklı olanın ‘öteki-leştirmeden’ algılanması/alımlandması ancak farklılıklardan birlik oluşturarak, onları bir araya getirerek ya da benzer/ortak olduğu düşünülen birçok olgunun/değerin varlığının tanıtılarak gösterilmesi açısından son derece önemlidir. Karşılaştırmalı edebiyat ve çeviride değişik kültürler ait metinlerin karşılaştırılması ve çevrilmesi, bu alanları başka alanlardan ayırmaktadır. Çünkü yabancılaştırma ve yerelleştirme olgusu arasında gidip gelen okurun, metinleri birebir/doğrudan ya da dönüştürerek karşılaştırması, onun eleştirel bilincini başka alanlarda yapılan çalışmalara oranla daha da artırmaktadır.

Kaynakça

Arend, Elisabeth (2007): “Übersetzung als Gegenstand der neueren Literatur und Kulturwissenschaft: Rezeptionsforschung und Komparatistik”. Kittel, Harald/ Frank, Armin Paul/ Greiner, Norbert (Yay.): *Übersetzung, Translation, Traduction: Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung*. 2. Teilband. Berlin: de Gruyter Verlag. 211-218

Aytaç, Gürsel (2003): *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yayınları.

Bachmann-Medick, Doris (1997): “Einleitung: Übersetzung als Repräsentation fremder Kulturen.” Bachmann-Medick, Doris (Yay.): *Übersetzung als Repräsentation fremder Kulturen. Göttinger Beiträge zur internationalen Übersetzungsforschung*. Bd. 12. Berlin: Schmidt Verlag. 1-18

Doğan, Şerife (1995): “Karşılaştırmalı Dil ve Edebiyat Araştırmalarında Çevirinin Yeri”. *Çeviri ve Uygulamaları Dergisi*. Ankara. 1-11

Even-Zohar, Ítamar (2004): “Yazınsal Çoğuldizge İçinde Çeviri Yazının Durumu” (çev. S. Paker). Rifat, Mehmet (Yay.): *Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakış*. İstanbul: Dünya Yayıncılık. 191-200

Huyssen, Andreas (1969): *Die frühromantische Konzeption von Übersetzung und Aneignung. Studien zur frühromantischen Utopie einer deutschen Weltliteratur*. Zürich: Atlantis Verlag.

Jakobson, Roman (1981): “Dilbilim Açısında Çeviri” (çev. E. Sözer). *Yazko Çeviri Dergisi*. Sayı: 1, İstanbul. 138-144

Koppen, Erwin (1971): “Hat die Vergleichende Literaturwissenschaft eine eigen Theorie?” Rüdiger, Horst (Yay.): *Zur Theorie der Vergleichenden Literaturwissenschaft*. Berlin/New York: Walter de Gruyter. 41-64

Levy, Jiri (1969): *Die literarische Übersetzung. Theorie einer Kunstgattung*. (Deutsch v. W. Schamschula) Frankfurt/M: Athenaeum Verlag.

Mounin, Georges (1967): *Geschichte, Theorie, Anwendung*. München: Nymphenburg Verlag.

Paker, Saliha (2003): “Tanzimat Döneminde Avrupa Edebiyatından Çeviriler. Çoğul-Dizge Kuramı Açısından Bir Değerlendirme” (İngilizceden çev. Ali Tükel). Rifat, Mehmet (Yay.): *Çeviri Seçkisi 1*. İstanbul: Dünya Yayıncılık. 26-42

Parla, Jale (2008): “Kuruluşundan Bugüne Karşılaştırmalı Edebiyat”. *Kitaplık* 115. İstanbul. 85-91

Rousseau, André M./ Pichois, Claude (1994): *Karşılaştırmalı Edebiyat* (çev. M. Yazgan). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Rüdiger, Horst (1971): “Grenzen und Aufgaben der Vergleichenden Literaturwissenschaft”. Rüdiger, Horst (Yay.): *Zur Theorie der Vergleichenden Literaturwissenschaft*. Berlin/New York: Walter de Gruyter. 1-14

Said Edward Wadie (2008): *Şarkiyatçılık. Batı'nın Şark Anlayışları* (çev. B. Ülner). İstanbul: Metis Yayınları.

Schleiermacher, Friedrich (1973): “Methoden des Übersetzens” (1813). Störig, Hans Joachim (Yay.). *Das Problem des Übersetzens*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. 38-70

Toury, Gideon (2004): “Çeviri Normlarının Doğası ve Çevirideki Rolü” (çev. A. Eker). Rifat, Mehmet (Yay.): *Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*. İstanbul: Dünya Yayıncılık. 233-252

Ülsever, Raika Şeyda (2007): *Karşılaştırmalı Edebiyat ve Edebi Çeviri*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları.

Vermeer, Hans J. (2004): “Çevirinin Doğası – Bir Özet” (çev. Ş. Bahadır – D. Dizdar). Mehmet Rifat (Yay.): *Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*. İstanbul: Dünya Yayıncılık. 257-266

Wellek, René (2010): “Karşılaştırmalı Edebiyatın Krizi” (çev. A. Çalışkan). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Sayı: 3, Nr: 12. 109-114

Wilss, Wolfram (1977): *Übersetzungswissenschaft*. Stuttgart: Klett Verlag.

Yücel, Faruk (2007): *Tarihsel ve Kuramsal Açından Çeviri Edimi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.